

УДК 930.25(477.83–25):929 ІСАЄВИЧ

**АРХІВ ЯРОСЛАВА ІСАЄВИЧА В КОНТЕКСТІ
ІСТОРІОГРАФІЧНОЇ ДУМКИ Й КУЛЬТУРИ ГАЛИЧИНИ**

Наталія САМСІН

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
відділ історії середніх віків

У статті зроблено спробу описати архів Ярослава Ісаєвича (1936–2010) як джерело до історії наукової думки та культури Галичини. Проаналізовано принципи класифікації матеріалів цього архіву як віддзеркалення способу мислення вченого та його історіографічного методу.

Ключові слова: Ярослав Ісаєвич, архів, історія науки, історія культури

Спосіб мислення видатних істориків сучасності – один з тих ключових моментів, які проливають світло на формування й розвиток історіографії загалом. Так само науковий світогляд кожного дослідника – це стоп його індивідуального досвіду з культурним контекстом тієї епохи, в яку він живе і під впливом якої перебуває. З іншого боку, думки непересічних вчених здатні впливати на суспільну думку їхніх сучасників та наступних поколінь.

Наукова спадщина академіка НАН України Ярослава Ісаєвича (1936–2010) лише підтверджує цю концепцію. Його праці зберігали та підтримували кращі традиції західноукраїнської історіографії XIX–XX ст., а водночас модернізували історичне знання, збагачуючи його новими поглядами й теоріями. Постать вченого привертала увагу дослідників ще за життя; після смерті вага його доробку для наукової спільноти зросла ще більше. В Ярославі Ісаєвичеві стали бачити не просто науковця-енциклопедиста, але й зачинателя традиції, певної (хай навіть до кінця не сформованої й не оформленої) львівської школи чи, принаймні, осередку української історіографії¹.

Усе це змушує детальніше розглянути наукову лабораторію академіка, зафіксовану в документах його архіву, що зараз зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, директором якого він був довгі роки. Тут спробуємо лише пунктирно охарактеризувати це зібрання, маючи на увазі, що його повне упорядкування та систематичний аналіз –work in progress, завдання майбутнього.

Так, специфіку мислення / ментальності історика в останній період його життя (отже, – “пізнього Ісаєвича”), на нашу думку, добре демонструє підручна картотека, яку він сам упорядкував. Уже назви тематичних папок, долучених до неї, та спосіб їхньої класифікації засвідчували особливості наукової праці та ширше – світосприймання дослідника. Вони формують кілька блоків, об'єднаних, з одного боку, за алфавітним, а з іншого – за асоціативним принципом. Наведемо їх повністю в первісному вигляді:

А Адреси бібліотек; академії; Академія (ЗНЦ); Акад. Наук: відділення; античність; античні пам'ятки на українських землях; античності історіографія; археологічний музей; археологія; архівів реституція; (архіви, що віддавалися); асоціації; атлас історичний: (Г.В. К.);

Б Бароко; батяра львівського міф; бібліотеки давні; біблістика; біографії С–V; бланки, персоналії, копії документів; болгаристика і сербістика; Болеховер Бер; братств (статті, уривки); братство; Букварі див. Ін-т.; Букварі. Грец.; Букварі. Кирил. і лат.; Бурковський. Євр. I “рух” 2001;

В Василіяни; Великдень; Велесова книга, неопоганство; вибори; видавництва і книгарство сучасні; вирізки і статті “Юрій Дрогобич”; візантологія; видавництво наше; відгуки офіційні; війна 2-га; вірмени;

Г Галичина XIX ст.; Галичина і мови; глобалізація; гранти; геральдика і фалеристика; гроші; Гоголь; греки; громадянське суспільство; Грузія; Гуцули. Коломия; гуманізм;

Д Данило Галицький (корона); державність; Длугош Ян; друк;

Е Еліти; ЕНЦ Галицько-Волинських земель; етногенез археол. писемн.;

Є Європа – 1; європоцентризм; Євреї, гебреї, юдеї;

З Закарпаття; Закерзоння 1945–1948 рр.; ЗНЦ: секція гуманітарних наук; зарплата, фінанси; зразки формулярів;

І Іван Павло II; Іваничук Роман (Рецензії на його рукопис); Ідзьо; Інститут Центрально-Східної Європи; Інтернет WEB SERCH; Ін. форм. Українознавства; іст. наука України;

К Календарі; Кам'янець на Поділля; картографія; Київська держава у стародруках у польських історіях 15–18 ст.; книгознавство; книгообмін; козаки і книга; Колачинський; Колачинський М.; комісія бібліографії та інше; колаборація з тоталітаризмом; конверти; кооперація XX ст.; Кордуба М.; конференції; Кравців Б.; краєзнавства історія, регіоналізм історії та атласи міст; Крим. Тмутаракань; Крим. Чорне море. Татари; Крип'якевич. (історія, суспільство, родинні традиції); Кубан Б.; культури дефініум;

Л Лемки; Ленін; Літописи і хроніки; Липа Юрій – Липа-Захар'яевич; Литовське в. кн.; Литва і Україна; Лозов'юк І.; Люблін; Львів XIII–XIV ст.;

М Масони і ліберали; мемуаристика; меншини; Мельников; методологія; МАУ; міжнародні угоди; мова; мови і народи в Центрально-Східній Європі; мовні помилки проєкт. Україніка; Могила Петро; Молдова; Муніципальна і локальна влада; Москва: Бібліотеки, адреси, жетони;

Н Назви вулиць і міст; наука; НАТО: націогенез і політ. думка; Нац. Відродження. Передумови – Грох; Нац. Ідентичність; Нації Андерсон. Перед націоналізмом; Нації: Геллнер; національна ментальність, культура; некрополь;

О Особа, бібліотека; освіта ліберальна; Острозькі і Заславські (ксерокс); ОУН і літопис УПА після 1991 р.;

П Пам'яток охорона і повернення; Перемишль 981–1996 рр.; Повість временних літ; Польща–Україна; Портнов; Постмодернізм; Прицак; Прогрес; Прокопович Ф.; Прусія, Помор'я, Прибалтика;

Р Регіони: гуман. аспект; регіоналізація і регіональна історія; реваншизм і ностальгія; революції; рекомендації; Religion; реституція культ. спадщини; Росія; рукописання; рукописів каталоги;

С Сербія; синагоги; Славинецький; Сливка; Слово о полку; слов'янство + федералізм; славізм; смерть і безсмертя; соціалізм; стародруки і рукописи; сучасна Україна;

Т термінологія; Т-во охорони; Толочко; топоніми і їх охорона; тоталітаризм і мораль;

У Унія;

Ф Філософські школи. Львів. Волинь; Фонт Марта; Франко; Франція; Фулбрайт;

Ц Цвинтарі орлеят, українці в Польщі; цензура; церкви східної специфіки. Статуя Богородиці у Львові; церковна історія;

Ч Чехи; Чернівці;

Ш Шевченко; Шульц Б.

Всередину цих абеткових блоків інкорпоровано своєрідний довідник персоналій, також підпорядкований алфавітному принципу: А–Г – біограф. виписки (головно XVI–XVIII ст.); Д–К – діячі XVI–XVIII ст.; Р–Я: діячі XVI–XVIII ст.

Такий на перший погляд, не зовсім зрозумілий перелік папок можна трактувати як особливий різновид мнемотехніки, зразок сучасного мистецтва пам'яті, про давню історію якого колись писала Ф. Сйтс². Водночас він є цікавим прикладом поєднанням модерного (може навіть постмодерного) мозаїчного, і традиційного, системного, табличного способу упорядкування знань³. Вони віддзеркалюють «семантичне поле» зацікавлень дослідника, його ерудицію та коло прочитаних книг, а водночас механізми синтезування різних, здавалось би, непов'язаних та непоєднаних аспектів історії культури у багатовимірній рецепції дослідника.

Так, одним з напрямків зацікавлень Я. Ісаєвича у 2000-их рр. стала львівська тематика. Зокрема, впродовж 2005–2006 р. саме він організував роботу над тритомною «Історією Львова», що поєднала в собі соціально-політичне та історико-культурне дослідження міста. Це «відклалося» й у назвах тематичних папок з архіву академіка: тут фігурує і *Львів* як цілість, і його середньовічна та ранньоновітня історія (*Львів XIII–XIV ст.*), і складові уявлень про нього у XX ст., і фактаж, пов'язаний з окремими архітектурними об'єктами в міському просторі, пам'ятками його історії та культури (*Статуя Богородиці у Львові*).

Водночас «львівська» тематика для історика була частиною ширшої – галицької – тематики, до аналізу якої він також збирав матеріали (папки *Галичина XIX ст.*; *Галичина і мови*). З іншого боку, Я. Ісаєвича цікавила історична урбаністика (*історії та атласи міст*) загалом: звідси також – папка,

присвячена урбанонімам (*назви вулиць і міст*) та окремим містам поза Львовом (*Кам'янець на Поділлю, Люблін*).

Водночас кожне місто приваблювало увагу вченого по різному: одні, як той сам Львів чи Перемишль (папка *Перемишль 981–1996 рр.*), з якими його пов'язували наукові інтереси і родинна історія, інші – наприклад, Москва, як сучасні наукові центри (*Москва: Бібліотеки, адреси, жетони*). Частина ж галицьких містечок для дослідника асоціювалися з етнічними субетносами, які населяли довколишні території (звідси *Гуцули, Коломия*).

Зрештою, коріння наукових зацікавлень сягали, передовсім медієвістики – насамперед, Галицько-Волинського князівства (*ЕНЦ[ИКЛОПЕДІЯ] Галицько-Волинських земель, атлас історичний: Г[алицько-]В[олинське] К[нязівство]*), але також пізніших державних утворень на землях Русі і сусідніх Східноєвропейських територіях (звідси – добірки матеріалів про *Литовське в.кн. [Велике князівство]* Окремі аспекти цієї епохи Я. Ісаєвич розглядав під кутом зору певних історичних постатей та пов'язаних з ними проблем, які хвилювали українську громадськість (звідси – папка *Данило Галицький (корона)*).

При цьому вчений звертався й до пам'яток давнішої історії Русі (*Повість временних літ, Слово о полку*), водночас збираючи матеріали про ті концепції, до яких ставився скептично, вважаючи їх продуктами суспільної міфології ХХ ст. (*Велесова книга, неопоганство*)⁴.

З іншого боку, для зрілого Ісаєвича велике значення мали питання, пов'язані з впливом класичної культури на Східну Європу (цю проблематику він намагався підтримувати у рамках ОБТА разом з проф. Єжи Аксером), а також візантиністика (звідси – зацікавленість вченого дослідженнями Ігоря Шевченка в діаспорі та Андрія Ясіновського в Україні) (теки *античність; античні пам'ятки на українських землях; античності історіографія; візантологія*). Як історика й директора Інституту, у рамках якої функціонувало також відділення археології, вченого, природно, цікавила й проблематика з цієї ділянки (*археологічний музей; археологія*).

Водночас науковець утримував в полі зору також об'єкти своїх давніших зацікавлень, зокрема історію ранньомодерної культури – насамперед Львівського та інших братств (*братств (статті, уривки); братство*), а також історії української книжної культури (*стародруки і рукописи, бібліотеки давні; Букварі Грець[кі]; Букварі. Кирил[ичні]. і лат[тинські] книгознавство; книгообмін; козаки і книга рукописання; рукописів каталоги, видавництва і книгартство сучасні, календарі, Літописи і хроніки*). Відомо, що саме книгознавство як одна з можливостей об'єктивного дослідження історії української культури стало тою галуззю, в якій Я. Ісаєвич створив свою школу, репрезентовану, зокрема, працями Богдана Якимовича (у галузі книговидання) та Віри Фрис, Марти Боянівської (у галузі рукописної книжності)⁵.

Низку понять, інституції та постатей ранньомодерної культури учений в останній час переосмислював по-іншому, аніж давніше (*бароко, гуманізм, Василяни, вирізки і статті “Юрій Дрогобич”*⁶), або ж прагнув по-новому сформулювати у вигляді проблем (*Київська держава у стародруках, у польських історіях 15–18 ст.*⁷). Це також відобразилося у його картотеці.

Інтереси Ярослава Ісаєвича поширювалися також на полоністику (папка *Длугош Ян*), богемістику (*чехи*), вірменістику (*вірмени*) та юдаїку (папки *Болеховер Бер, Євреї, гебреї, юдеї, синагоги*). Його приваблював також аналіз персоналій: від діячів пізнього середньовіччя (Острозькі і Заславські, *Славинецький, Могила Петро, Прокопович Ф.*), контраверсійних політичних лідерів (*Ленін*) та авторитетних релігійних ієрархів сучасності (*Іван Павло II*) до письменників, з якими співпрацював (папка *Іваничук Роман (Рецензії на його рукопис)*), публіцистів та вчених, з думками яких дослідник погоджувався або дискутував (*Кордуба М., Ліпа Ю., Прицак, Портнов, Фонт Марта, Толочко, Ідзьо, Сливка*) тощо.

Окрему нішу в цьому колі займала постать вчителя Ярослава Ісаєвича – Івана Крип’якевича, творчість якого він вивчав і пропагував, редагуючи тематичний збірник Інституту (папка *Крип’якевич. (історія, суспільство, родинні традиції)*). Сусідні розділи картотеки зайняли матеріали про ті персоналії, які так чи інакше вплинули на формування культурного клімату в Галичині (*Шульц Б.*) та Україні загалом (*Шевченко і Франко*), творчість яких впродовж 2000-их опинялася в центрі дискусій. Постать Франка була близька Я. Ісаєвичу ще з часу організації (разом з Б. Якимовичем та іншими співробітниками) симпозіуму “Іван Франко та світова культура” у 1986 р., і він не випускав її з поля зору. Натомість ім’я Тараса Шевченка у дослідницькій програмі Я. Ісаєвича було, з одного боку, об’єктом окремих студій, а з іншого – опосередковано пов’язане також із темою слов’янофільства / історії слов’янської ідеї, що знайшла своє відображення у назвах папок (*слов’янство + федералізм; славізм*). Образ Бруно Шульца та його твори приваблювали історика, тим, що були пов’язані з Дрогобичем, який він досліджував у ранніх роботах, а також вдало переданою атмосферою міжвоєнних галицьких містечок, до якої науковець був прив’язаний емоційно. Зрештою, академіка цікавила й неоднозначна постать Миколи Гоголя (*Гоголь*), поділеного між двома культурами – українською та російською.

У центрі уваги вченого перебувала, без сумніву, Україна (папка *сучасна Україна*), її регіони, у тому числі втрачені (*Закерзоння 1945–1948 рр.*) та проблеми їхньої давньої й нової історії (*Закарпаття; Крим. Тмутаракань; Крим, Чорне море, краєзнавства історія*), її етноси (*Татари*) та субетноси (*Гуцули, Лемки*). При цьому його увагу привертала також нова історія країни взагалі та Галичини зокрема, передовсім її актуальні та болючі проблеми (*кооперація ХХ ст., проблеми ОУН і літопис УПА після 1991 р., колаборація з тоталітаризмом*).

Серед загальніших питань регіональної історії для Я. Ісаєвича важливою була тема взаємозв'язків мов та культур у Східноєвропейському регіоні (*мова; мови і народи в Центрально-Східній Європі; мовні помилки проект*). Проблема Центрально-Східної Європи, якою вчений цікавився також і в рамках співпраці з Єжи Клочовським, також знайшла своє відображення в доборі матеріалів науковця (папка *Інститут Центрально-Східної Європи*).

Водночас вченого цікавила європейська ідея як така й перспективи української євроінтеграції загалом (*Європа – I; європоцентризм*). Взагалі ж, існувало кілька країн та регіонів, до яких Я. Ісаєвич, з тих чи інших причин, звертався у своїх дослідженнях або просто цікавився їхнім розвитком (папки *Росія, Сербія, Молдова, Прусія, Помор'я, Прибалтика, Грузія*). Частину з них вчений розглядав у тандемі (*Польща–Україна, Литва–Україна*). У цих рамках його цікавила низка складних проблем міжнародних взаємин – насамперед україно-польських (папки *Цвинтарі орленят, українці в Польщі* тощо).

Крім того, вченого цікавили теоретичні проблеми історіографії та інших гуманітарних наук, вузлові поняття ідеологічних течій тощо. Звідси папки, присвячені категоріям націй і націоналізму (*NATIO: націогенез і політ[ична]. думка; Нац[іональне]. Відродження. Передумови – Грох; Нац. Ідентичність; Нації Андерсон. Перед націоналізмом; Нації: Геллнер; національна ментальність, культура*). Крім того, в картотеці академік відвів місце іншим концептам, які вважав принципово важливими і яких торкався у своїх працях (*еліти, Регіони: гуман[ітарний]. аспект, регіоналізм, регіоналізація і регіональна історія, термінологія, тоталітаризм і мораль; Постмодернізм; Прогрес; Масони і ліберали; мемуаристика; меншини; методологія; Муніципальна і локальна влада, реваншизм і ностальгія, революції; Religion*).

Зацікавлення такими темами носило подвійний характер. Ярослав Ісаєвич, вихований, передовсім, на фактографічних традиціях довоєнної галицької україністики (яких, не афішуючи, дотримувався і в радянський час), дуже прискіпливо аналізував категорії нової гуманітаристики, особливо там, де йшлося про національні ідентичності та уявлені спільноти⁸. Звідси – подвійне ставлення вченого до захоплення структуралізмом та постструктуралізмом. Його адепти, на думку українського вченого, намагалися говорити “жаргоном”, доступним лише вузькому колу вибраних про доволі прості у своїй суті речі, тим самим ускладнюючи й без того непрості проблеми. Тому він намагався верифікувати кожну з модерних концепцій, перевіряючи її на джерельному матеріалі з історії української культури, який досконало знав.

Більшість теоретичних понять у текстах вченого проектувалися на складні проблеми історичного чи морально-історичного характеру (як, наприклад, *Пам'яток охорона і повернення, реституція культ[урної] спадщини, топоніми і їх охорона, цензура* тощо). Менше уваги в підручних теках Ярослава Ісаєвича приділено філософії (*Філософські школи*); дещо більше –

церковній історії та релігії загалом (*Великдень, церкви східної специфіки, унія, Статуя Богородиці у Львові; церковна історія*). Оpubліковане листування з Сергієм Савченком свідчить, що академік дуже тонко орієнтувався в усіх нюансах релігійної свідомості давнього і нового часу, хоч намагався бути об'єктивним, відстороненим щодо релігійних почуттів вірних різних конфесій⁹. Зрештою, як вказує картотека, на схилі літ Я. Ісаєвич цікавився вічними, загальнолюдськими проблемами, що торкалися самої суті людського існування (*смерть і безсмертя*).

Отож, підручна картотека Я. Ісаєвича – не лише своєрідна мапа його наукових інтересів, у якій роль орієнтирів виконують ключові слова, які ми тут проаналізували. Це – й мікромодель його наукової спадщини, і віддзеркалення вузлових моментів самої української історіографії у час, коли давні поняття, якими користувалася радянська історіографія стали відмирати, а їхніє місце поступово займають нові, пострадянські категорії культури й науки. Зрештою, картотека є путівником по світогляді вченого як особистості.

Якщо підготовчі матеріали, які академік сам класифікував, відображали “синхронний” зріз наукової творчості Я. Ісаєвича, його інтересів у першому десятиріччі XXI ст., то решта архівних матеріалів демонструють історію (“діахронію”) його наукових зацікавлень впродовж 1950 – поч. 2000-их рр.

Так, в архіві зберігаються студентські підготовчі матеріали й текст дипломної роботи Ярослава Ісаєвича “Економіка міста Дрогобича у XVIII сторіччі.” (Львів, 1957), що згодом стала його кандидатською працею¹⁰. Поруч з ними, тут містяться матеріали про започаткування друкарства в Україні та постать Івана Федорова зокрема, що лягли в основу його докторської дисертації¹¹. Поруч з ними збереглися також рукописи відомих монографій вченого “Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.”, “Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми” тощо¹². Крім того, тут знаходимо частину матеріалів до виданого спільно з Якимом Запаском каталогу українських стародруків¹³.

Зрештою, в архіві історика містяться також різні варіанти розділів другого тому “Історії української культури”, робота над яким з перервами тривала майже десять років. (Роль Ярослава Ісаєвича у цьому виданні тому вийшла далеко за межі звичної функції автора та редактора. Значну частину матеріалу до колективної монографії академік мусів, по суті, переписувати наново сам, оскільки частина текстів на той час уже методологічно застаріла, і їх треба було терміново замінити новими, якіснішими).

Усі ці тексти, що відображають технологічні зміни, які пройшли за час наукової праці дослідника (від друкарської машинки до комп'ютерного набору), містять власноручні правки Ярослава Ісаєвича й дозволяють побачити, як, варіант за варіантом, змінювалися його думки, а з ними – й книги, які він писав та видавав.

Особливо це стосується публікацій, виданих до 90-их рр. XX ст, коли вчений ще не користувався комп'ютером й ретельно зберігав усі чорнові варіанти

монографій, а також їхні сигнальні примірники. Зрештою, навіть після того, як Я. Ісаєвич (до речі, одним із перших серед тогочасних львівських науковців старшого покоління) став набирати свої статті та монографії на комп'ютері (і пропагувати інтернет-технології), він зберігав не лише первісні електронні копії документів, але й частину їх видруків на різних етапах коректури. Це також дозволяє заглянути в його творчу лабораторію.

Її відображають також папки підготовчих матеріалів 50–90 рр. ХХ ст. Вони – що важливо – містять не лише власноручні виписки Я. Ісаєвича, а й автентичні джерела (спогади, документи), які він отримав від різних осіб. Так, у ході роботи над резонансною темою українсько-польського протистояння на Волині й Холмщині та Підляшші у 1943–1944 р., дослідник не тільки упорядкував свідчення українських сучасників про ці події (папки *Холмщина; Волинь 1943 р.*), але й дістав документи протилежної сторони конфлікту – накази польських загонів самооборони 1944 р., ймовірно, з території Самбірщини.

Роки 1990-і стали також початком зацікавлення Я. Ісаєвича культурою єврейської громади в Україні (папка *Євреї*). Папки, які вчений упорядкував впродовж 60–90 рр., містять також джерельні матеріали до його основних досліджень цього часу, пов'язаних з історією ранньоновітньої книги: *Персоналії XVII–XVIII ст.; Стародруки (виписки); Оточення І. Федорова, його біографія, поховання і надгробок; По слідах Івана Федорова; 400 років з дня смерті першопечатника Івана Федорова. Ювілей 1984 р.; Дофедоровський період у Львові; Шрифти (тенеза літер українського шрифту г; українські кириличні шрифти; латинські і грецькі шрифти, тенеза “гражданки” (“нової кирилиці”). Народні гравюри (відбитки і виписки)* тощо.

Ці папки засвідчують також давню прив'язаність історика до філології, зокрема мовознавства (папка *Лінгвістика (укр. мови вживання, наголоси, фонетика, філологічна редакція тексту, польські і білоруські взаємовпливи з українською мовою, правопис друків, словники, пам'ятки української писемності і їх видання, антропонімія, латина в українських джерелах, історія філології, церковнослов'янина, “Ѣ” та інші питання графіки, правопис, становище української мови, зразки української актової мови)*). Мовним та літературним питанням, зокрема пов'язаним з функціонуванням української мови давнього та середнього періоду, як також середньовічному та ранньоновітньому письменству вчений справді приділяв багато уваги¹⁴. (Невипадково написання “мовознавчих” розділів другого тому “Історії української культури” академік взяв майже винятково “на себе”. Крім того, він одним з перших серед істориків тогочасної України оцінив важливість праць Юрія Шевельова з історичної фонології української мови та намагався інкрустувати їх у наукових дискурсах). Це сприяло формуванню іміджу Я. Ісаєвича не лише як фахового історика, а й як філолога “з покликання”¹⁵.

Певна частина матеріалів вченого присвячена його пам'яткохоронній діяльності (папки *Товариство пам'яток історії та культури*), а згодом – праці в Міжнародній Асоціації Україністів (*МАУ*), міжнародному комітеті істориків, короткочасній праці в Гарвардському інституті українських студій у ролі гостьового професора¹⁶; зрештою, в самому Інституті суспільних наук, що згодом став Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ тощо.

З іншого боку, архів Я. Д. Ісаєвича – важливе джерело до історії культури Галичини та Волині XVIII–XIX ст. Крім наукових матеріалів вченого, у ньому зберігається його епістолярій (*Листи Я. Ісаєвича; Листи до Я. Ісаєвича*), листування батьків, сімейні фотоальбоми, а також документи батька, відомого громадського діяча Дмитра Ісаєвича, та матері – вчительки Наталії Ісаєвич-Чабан, а також їхні картини. Ці матеріали відображають, зокрема, культурне життя міжвоєнної Волині (с. Верба Дубенського р-ну) та Галичини (м. Стрия).

Крім того, серед матеріалів вченого збережена метрична книга с. Верби, що віддзеркалює соціальну історію Рівненщини кінця XVIII–XIX ст., та пам'ятна книга “Міщанської Бесіди” Стрия з 1893 р., що містить записи загальних зборів товариства, його хроніку, інформацію про засновників та членів до 1902 р тощо. Крім того, в архіві історика зберігся один з варіантів машинопису споминів Осипи Бобикевич – вдови стрийського діяча Олекси Бобикевича, фрагменти листування пароха Стрия й близьких Дулібів Миколи Матковського та його дружини Валерії, а також сучасна копія рукописної хроніки села Кут-Товсте на Тернопіллі.

Поруч з ними, архів вченого містить колекції географічних карт, поштівок, марок, наклейок, проїзних квитків та етикеток, які Ярослав Ісаєвич збирав упродовж життя, а також його дитячі малюнки й перші шкільні рукописні газети тощо. Крім них, дослідник колекціонував також передвоєнні (до 1941) фотографії, на яких було зафіксовано первісний вигляд українських міст¹⁷. До того ж, з початком 1990-их, дослідник почав збирати газети й інші видання, що видавалися на провінції, в областях і районах¹⁸ (у цьому відбилася значна увага, яку академік приділяв газетам й газетній інформації загалом).

У цих текстуальних та візуальних матеріалах, попри зовнішню простоту, відобразився і внутрішній світ самого вченого як людини, і цивілізаційні зміни у суспільстві навколо нього, трансформація матеріальної та духовної культури: зміна мовних практик, ідеологічних парадигм, повсякденного побуту. Зрештою, вчений дуже часто – особливо у споминах, звертався до, здавалось би буденного життя довоєнних галицьких містечок, їхньої особливої субкультури та людських ідеалів. На цьому тлі інтерес до малих, непоказних предметів матеріальної та дрібних, на перший погляд, проявів духовної культури у спадщині Я. Ісаєвича виглядає закономірним. Академік розглядав історію не лише як зміну політичних режимів і культурних епох, але й як повсякденне життя людей – видатних і таких, які нічим особливим себе не проявили.

Підсумовуючи, можна сказати, що наукова частина архіву Ярослава Ісаєвича – відображення історії й сучасного стану історіографії в Галичині, Україні та Східній Європі загалом: її тем, термінів, сюжетів. З цих матеріалів видно, як вчений прагнув осучаснити українську історичну науку та вписати її у ширше коло гуманітарних дисциплін (так, щоб, з одного боку, ці науки збагатили світогляд істориків, а з іншого – запозичили від історіографії її критицизм та зваженість в оцінці подій минулого й сучасного).

Водночас архів академіка Я. Д. Ісаєвича є пам'яткою культури ХХ ст., в умовах якої сформувалися його батьки та виріс він сам. Прямо та опосередковано він відображає складну долю західноукраїнської інтелігенції в умовах Австро-Угорської імперії, міжвоєнної Польщі, нацистської окупації, радянської і пострадянської дійсності. Зрештою, матеріали цього архіву потребують системного опису й глибшого вивчення не лише тому, що відображають непросте минуле, але й тому, що в них закладені ідеї для нових, ще не відкритих наукових напрямків, які спрогнозував, але не зміг втілити видатний історик. І тут справа – за його продовжувачами.

THE JAROSLAV ISAJEVYCH'S ARCHIVE IN THE CONTEXT OF HISTORIOGRAPHICAL THOUGHT AND THE CULTURE OF GALICIA

Natalia SAMSIN

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of National Academy of Science of Ukraine,
Department of History of Middle Age

The article provides a survey of Jaroslav Isajevych (1936–2010) archive as the source to the history of scientific thought and the culture of Galicia. The principles of the classification of this archive are examined in this work.

Key words: Jaroslav Isajevych, archive, history of science, history of the culture.

¹ *Онищенко О., Дубровіна Л.* Академік Ярослав Дмитрович Ісаєвич – український історик, культуролог, енциклопедист / О. Онищенко, Л. Дубровіна // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. – Львів, 2006–2007. – С. 7–13. *Ковальчук Г.* Я. Д. Ісаєвич як дослідник історії українського книговидання / Г. Ковальчук // Там само. – С. 201–207. *Ільницький М.* Історик як покликання / М. Ільницький // Ярослав Ісаєвич. Бібліографія. 1999–2005. – Львів, 2006. – С. 3–8. *Середа О.* Пам'яті Ярослава Ісаєвича / О.Середа // Критика – 2010. – Ч. 7–8. – С. 46; *Ільницький С.* Про Ярослава Ісаєвича / С. Ільницький // Україна модерна. – № 6(17). – 2010. – С. 331–335. *Савченко С.* Зі спогадів про Ярослава Ісаєвича / С. Савченко // Там само. – С. 338–344. *Мозер М.* Згадуючи академіка Ісаєвича / М. Мозер // Там само. – С. 336–337. *Мицик Ю. А.* З листів Ярослава Ісаєвича / Ю. А. Мицик // Наукові записки НаУКМА – Київ, 2012 – Т. 130. – Історичні науки. – С. 72–78. *Лабынцев Ю.* Ярослав Ісаєвич – історик української книжної культури / Ю. Лабынцев. – Москва, 2010. – 52 с. [*Якимович Б.*] Покликання. Ярославові Ісаєвичу – 50 // Жовтень. – 1986. – № 3. – С. 132; *Його ж:* Скарбниця рідної культури // Жовтень. – 1987. – № 9. – С. 117–124. тощо.

² Див. *Yates F. Sztuka pamieci. / Przeki z ang. / F. Yates – Warszawa, 1971.*

³ Див.: *Моль А. Социодинамика культуры. / пер. с фр./ А. Моль – Москва, 1973.*

⁴ *Савченко С. Зі спогадів про Ярослава Ісаєвича / С. Савченко // Там само. – С. 338.*

⁵ Див про це: *Ковальчук Г. Я. Д. Ісаєвич як дослідник історії українського книговидання / Г. Ковальчук // Там само. – С. 201–207.*

⁶ Цю постать Я. Ісаєвич, по суті, заново відкрив для українського читача ще у 60–70 рр. ХХ ст., проте в останні роки своєї діяльності вчений прагнув її деміфологізувати, розглянувши в контексті західноєвропейської культури й науки. Див. лист до Сергія Савченка, у якій вчений артикулював свою позицію, висвітлену в останніх роботах: *Савченко С. Зі спогадів про Ярослава Ісаєвича / С. Савченко // Там само. – С. 342–343.*

⁷ Тут по-суті, відобразилася зацікавленість до проблеми рецепції тих чи інших категорій культури, якою вчений зайнявся, ще працюючи над вступними розділами до другого тому “Історії української культури”.

⁸ *Середа О. Пам’яті Ярослава Ісаєвича / О. Середа // Критика. – 2010. – Ч. 7–8. – С. 46.*

⁹ *Савченко С. Зі спогадів про Ярослава Ісаєвича / С. Савченко // Там само. – С. 340, 341, 343.*

¹⁰ Ця робота була узагальненням студентських краєзнавчих студій вченого: “Місто Дрогобич у XVI–XVIII ст.” (1961).

¹¹ Докторська дисертація Я. Ісаєвич: “Історія друкарства на Україні та його роль у міжслов’янських культурних зв’язках (XVI – перша половина XVII ст.)” (1978).

¹² *Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я. Ісаєвич. – Київ, 1966. Його ж. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Ісаєвич. – Львів, 1975; Его же. Преемники первопечатника / Я. Ісаєвич – Москва, 1981. Його ж. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів, 2002.*

¹³ *Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам’ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні / Я. Запаско, Я. Ісаєвич. – Львів, 1981. – Кн. 1; Львів, 1984. – Кн. 2. – Ч. 1–2.*

¹⁴ Див., наприклад: *Ісаєвич Я. Літературна спадщина Івана Федорова / Я. Ісаєвич. – Львів, 1989.*

¹⁵ Так у згадці про вченого австрійський лінгвіст Міхаель Мозер спеціально підкреслював, “що означає Ярослав Ісаєвич не лишень в історичних, але й у філологічних науках”. *Мозер М. Згадуючи академіка Ісаєвича / М. Мозер // Там само. – С. 337.*

¹⁶ *Савченко С. Зі спогадів про Ярослава Ісаєвича / С. Савченко // Там само. – С. 338.*

¹⁷ *Мицик Ю. А. З листів Ярослава Ісаєвича / Ю. А. Мицик // Там само. – С. 75.*

¹⁸ Там само. – С. 78.